

مهارت های مرتع داری

مؤلفان:

وحید محصلی، عبدالرضا نصیرزاده، محسن عصفوری، فرزاد سرمد
محمدرضا غلامپور، علیرضا افشارمنش و محمد هادی روحیان
طراحی و ویراستاری: سهراب صادقی

آذر ۱۳۹۶

سرشناسه: محصلی، وحید، ۱۳۵۰

عنوان و نام پدیدآورندگان: مهارت های مرتع داری / وحید محصلی، عبدالرضا نصیرزاده،
محسن عصفوری، فرزاد فربود، محمدرضا غلامپور، علیرضا
افشارمنش و محمد هادی روحیان

مشخصات نشر: مؤلف

مشخصات ظاهری: ۳۴۶ ص، مصور

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۴-۸۱۳۲-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: مرتع و مرتع داری--ایران

موضوع: گیاهان مرتع

رده بندی کتب: SB۱۹۹/م۹ ۱۳۹۶

رده بندی دیویی: ۶۳۹/۲۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۲ ۴۱۵

مهارت های مرتع داری

ویراستار علمی: سهراب صادقی

ناشر: مؤلف

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: آذر ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۴-۸۱۳۲-۲

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق طبع و نشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	فصل اول: اصول مرتعداری
۲۷	فصل دوم: گیاهان مهم مرتعی
۴۵	فصل سوم: گیاهان سمی مراتع
۵۵	فصل چهارم: گیاهان مرتعی
۹۱	فصل پنجم: اصلاح و احداث مراتع
۱۰۵	فصل ششم: ارزیابی مراتع
۱۳۹	فصل هفتم: خاک‌شناسی
۱۸۱	فصل هشتم: فرسایش خاک
۱۹۷	فصل نهم: گیاه‌شناسی
۲۳۵	فصل دهم: زراعت نباتات علوفه‌ای
۲۵۷	فصل یازدهم: دامداری
۲۸۹	فصل دوازدهم: زنبورداری
۲۹۵	فصل سیزدهم: ماشین‌آلات مرتعداری
۳۰۹	فصل چهاردهم: جامعه‌شناسی روستایی و ترویج منابع طبیعی

مقدمه

بشر از روزگاران گذشته برای دستیابی به غذا کوششی فراگیر را آغاز کرده است. انسان‌های نخستین گیاه‌خوار بودند و برای رفع گرسنگی از میوه، دانه و دیگر اندام‌های گیاهان خودرو و جنگلی استفاده می‌کردند. شاید مشاهده درندگان و شکار دیگر حیوانات به وسیله آن‌ها بوده که انسان را به گوشت‌خوار شدن شوق کرده است. آنچه مسلم است این است که انسان، هزاره‌ها و سده‌های بسیاری را با خوردن گیاهان خودرو و شکار جانوران گذرانده است و این موضوع که از چه تاریخی به اهلی کردن حیوانات پرداخته است به درستی معلوم نیست. شاید هنگامی که جانوران را شکار می‌کرده، بچه‌های آن‌ها را نیز زنده می‌گرفته و برای فرزندان خود می‌آورده است و بدین‌گونه الفتی بین بچه‌های حیوانات و فرزندان پدید آمده و همین مسئله پایه و اساس اهلی کردن حیوانات، و به دنبال آن دامپروری گردید است. بعدها انسان توانسته است با گسترش کار تربیت حیوانات، دامپروری را توسعه دهد و با استفاده از فرآورده‌های دامی و نیروی کار حیوانات به کار خود از جمله کشاورزی و بازرگانی سر و سامان دهد و به زندگی خود رونق بخشد. در ابتدا به دلیل کمی جمعیت انسانی و محدودیت تعداد دام و فراوانی منابع، تأمین غذای دام‌ها مشکلی ایجاد نمی‌کرده است ولی بعدها با افزایش جمعیت انسان‌ها و فراوان شدن دام‌ها در هر منطقه کمبودهایی از نظر تأمین علوفه به وجود آمد و مسائل و مشکلاتی را به دنبال خود آورد و انسان را به چاره‌جویی واداشت. بیلاق و قشلاق

کردن که هر ساله بین مراتع تابستانی و زمستانی صورت می‌گیرد یکی از تدابیری است که انسان برای دسترسی به علوفه کافی و تأمین غذای دام‌های خود به کار برده است. کمبود مرتع گاهی از علل عمده بروز جنگل‌ها و مهاجرت‌ها بوده است. شاید بتوان یکی از علل مهاجرت بزرگ پنج‌هزار ساله اقوام آریایی را که از شمال آسیا به سوی سرزمین‌های ایران، هند و اروپا صورت گرفته و سبب پیدایش دگرگونی‌های بزرگ در زندگی بشر گردیده و تمدن‌های کهن را بنیان نهاده است تلاش در راه دستیابی به مراتع جدید دانست. در حال حاضر تأمین غذا برای جمعیت شش میلیارد نفری جهان کاری بس مشکل است. روند افزایش جمعیت در جهان این مشکل را بشمار نمایان می‌سازد. جمعیت انسان در سال ۱۸۳۰ یک میلیارد نفر بود. پس از گذشت صد سال یعنی در سال ۱۹۳۰، جمعیت به دو میلیارد نفر رسید. در سال ۱۹۶۰ یعنی پس از گذشت سی سال یک میلیارد نفر دیگر به جمعیت افزوده شد. افزایش هر یک میلیارد نفر بعدی بدین‌گونه بوده است: سال ۱۹۷۵ (پس از گذشت پانزده سال)، سال ۱۹۸۷ (پس از دوازده سال)، و پیش‌بینی شده است که یک میلیارد نفر ششم بعد از یازده سال (تا ۱۹۹۸) به جمعیت اضافه شود. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۲۰۵۰ جمعیت جهان به ده میلیارد نفر و بر پایه محتمل‌ترین پیش‌بینی‌ها در سال ۲۱۰۰ به یازده میلیارد و دویست میلیون نفر برسد. اکنون در هر ثانیه سه نفر و در هر شبانه روز دویست و پنجاه هزار نفر به جمعیت جهان افزوده می‌شود. در ابتدای دهه اخیر سالانه ۹۳ میلیون نفر، جمعیت جهان افزوده می‌شد که این رقم در پایان این دهه به سالانه صد میلیون نفر خواهد رسید. انتظار نمی‌رود که در سال‌های پس از ۲۱۰۰ میلادی یعنی زمانی که احتمالاً جمعیت به یازده میلیارد و ششصد میلیون نفر یعنی دو برابر تعداد کنونی برسد رشد جمعیت متوقف شود. بیش از نیمی از مردم جهان در آسیا زندگی می‌کنند، نیم دیگر به‌طور مساوی بین کشورهای توسعه یافته و بقیه مناطق در حال توسعه توزیع شده است. از آنجا که غذای انسان عمدتاً از

کشاورزی و دامپروری تأمین می‌شود و محدود بودن منابع آب، زمین، دام و مرتع، محدودیت مواد غذایی را در پی دارد، تولیدات به‌دست آمده از این منابع پاسخگوی نیازهای جمعیت روزافزونی که در بالا بدان اشاره شد نخواهد بود. بدین‌گونه لزوم توجه به این منابع و استفاده صحیح و علمی به منظور بهره‌برداری حداکثر و نگهداری از آن‌ها به چشم می‌خورد و در این میان تولید فراآورده‌های دامی اهمیت ویژه‌ای دارد. مرتع یکی از منابع مهمی است که در تولید این فراآورده‌ها نقش ارزنده‌ای دارد به‌ویژه آن که افزایش روزافزون جمعیت سبب شده است که برای دستیابی به تولیدات دامی بیشتر، از مراتع بیش از اندازه بهره‌برداری شود و تعداد دام بیشتری برای چارواخانه مرتع شوند. در حال حاضر بسیاری از مراتع در سطح جهان به‌دلیل چرای بی‌رویه از دست رفتن مرتع بودن خارج شده‌اند و قابل بهره‌برداری نیستند ولی با برنامه‌ریزی‌های دقیق و صحیح می‌توان ظرفیت و تولید مراتع فعلی را بالا برد و مراتع تخریب شده را نیز احیاء کرد و مورد بهره‌برداری قرار داد.

طبق آمار سازمان خوار و بار کشاورزی جهانی (FAO) حدود بیش از ۲/۱۳۳ میلیارد هکتار در دنیا وجود دارد. بر اساس آمار FAO در سال ۱۹۶۱، مساحت مراتع ایران معادل ۹۴ میلیون هکتار برآورد گردید. طبق آمار سابقه دام‌داری در ایران بیش از ۷ هزار سال می‌رسد. در طی سالیان دراز برحسب نیاز انسان به محصولات کشاورزی سطح وسیعی از مراتع تبدیل به زمین‌های کشاورزی شده و این امر باعث تشدید فشار چرای دام در مراتع باقیمانده گردیده است. برای تغذیه یک رأس دام کوچک در سال حداقل دو هکتار مرتع متوسط در نظر گرفته می‌شود. مقدار تولید علوفه در مراتع ایران قادر به تعلیف حدود ۲۵-۳۰ میلیون واحد گوسفندی است. به عبارت دیگر حدود ۷۵ میلیون واحد گوسفندی دام‌گرسنه در کشور وجود دارد که از علوفه موجود برای ۲۵-۳۰ میلیون استفاده نموده و ضمن تشدید تخریب در مراتع باعث کاهش تولید سرانه دام‌ها (گوشت، شیر و بره) و افزایش تلفات دُم می‌شوند.

مرتفع به عنوان بستر تحولات اقتصادی و اجتماعی ایلات و عشایر ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا منبع تولید گوشت، لبنیات، پشم و سایر فرآورده‌های دامی است. همچنین بخشی از گیاهان صنعتی و دارویی از این منبع خدادادی به دست می‌آید. اما متأسفانه بسیاری از مراتع کشور به علت تخریب بیش از حد با بحرانی عمیق مواجه شده‌اند و ادامه این روند کشور ما را با مشکلات بسیاری مانند: سیل‌های مخرب، کم آبی، طوفان، شن‌های روان، آلودگی محیط زیست، خشکسالی و قحطی رو به رو خواهد کرد. از این رو شناخت این بخش به طور قطعی تأثیر تعیین کننده‌ای بر تنظیم و اجرای برنامه‌هایی که نتیجه آن‌ها تداوم حیات جانداران وابسته به مراتع و ترازهای متفاوت و تنوع زیستی است، خواهد داشت.